NIVELUL DE TRAI AL PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN REPUBLICA MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI OPORTUNITĂȚI

LIVING STANDARDS OF PEOPLE WITH DISABILITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Stela MILICENCO, dr., conf.univ.,

Universitatea de Stat din Moldova

ORCID ID: 0000-0001-6996-1182

REZUMAT: *Comunicarea abordează problematica asigurării unor condiții de trai adecvate pentru persoanelor cu dizabilități, necesare pentru reabilitarea și integrarea lor socială. Sunt analizate mecanismele de asigurare a nivelului decent de trai, datele statistice cu referire la raportarea valorii pensiei de dizabilitate la minimul de existență, documentele strategice de referință, precum și oportunitățile de implicare a persoanelor cu dizabilități în viața socială. De asemenea, se face trimitere și la percepția nivelului de trai a persoanelor cu dizabilități, fiind analizate rezultatele cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice desfășurată de BNS în scopul determinării multiaspectuale a nivelului de trai al populației prin prisma indicatorilor obiectivi și subiectivi, ceea ce facilitează evaluarea impactului diferitor programe și strategii asupra situației persoanelor cu dizabilități.*

Cuvinte-cheie: *dizabilitate, nivel de trai, minim de existență, excluziune socială, marginalizare, incluziune socială, forța de muncă*

ABSTRACT: *The communication addresses the issue of ensuring adequate living conditions for persons with disabilities, necessary for their rehabilitation and social integration. It analyzes the mechanisms for ensuring a decent standard of living, statistical data regarding the reporting of disability pensions in relation to the minimum subsistence level, relevant strategic documents, as well as opportunities for involving persons with disabilities in social life. It also refers to the perception of the living standards of persons with disabilities, analyzing the results of the Household Budgets Survey conducted by the National Bureau of Statistics (NBS) to determine the multi-dimensional living standards of the population through objective and subjective indicators. This facilitates the evaluation of the impact of various programs and strategies on the situation of persons with disabilities.*

Keywords: *disability, standard of living, minimum subsistence, social exclusion, marginalization, social inclusion, workforce*

Introducere

Unul dintre factorii esenţiali în dezvoltarea progresivă a societăţii este atitudinea onestă, responsabilă şi plină de compasiune faţă de persoanele cu dizabilităţi, care în virtutea siuaţiei lor sunt lipsite de unele oportunităţi. Dizabilitatea este un fenomen social specific pentru orice societate, la nivel mondial fiind înregistrate circa 15% de persoane cu dizabilităţi, însă unii cercetători susţin că aceasta este o estimare scăzută, având în vedere modalităţile diferite de definire a dizabilităţii în diverse ţări.

Ultimele decenii au fost marcate de schimbări semnificative în atitudinea faţă de persoanele cu dizabilităţi, la baza acestor fiind plasată recunoaşterea drepturilor şi crearea condiţiilor adecvate pentru reabilitarea şi integrarea lor socială. Totuşi, în pofida schimbărilor pozitive, nivelul de trai al persoanelor cu dizabilităţi rămâne în urma standardelor unei vieţi decente şi nu întotdeauna corespunde expectanţelor acestora. Urmare a accesului limitat la serviciile publice (educaţie, sănătate, piaţa muncii etc.), există riscul de instaurare a *excluziunii sociale* a persoanelor cu dizabilităţi, ceea ce nu înseamnă doar un nivel redus al resurselor materiale, ci, mai ales, dificultăţile sau imposibilitatea lor de a participa în mod efectiv la viaţa economică, socială, politică şi culturală. Excluziunea socială este, de fapt, o situaţie care denotă eşecul sistemului social şi economic, care, la rândul ei, evidenţiază problema sărăciei şi a marginalizării unor categorii de populaţie în cadrul societăţii. La rândul său, conceptul de *nivel de trai* [1, p.239-240] este utilizat pentru descrierea standardului de viaţă al populaţiei respective, prin raportarea la resursele economice ale persoanei şi/sau gospodăriei, care asigură o viaţă minim decentă în acord cu normele considerate acceptabile la un moment dat în societate. Condiţiile materiale constituie fundamentul pentru o viaţă de calitate şi au un rol protectiv, mai ales în situaţiile în care o serie de condiţii negative se acumulează, afectând bunăstarea persoanelor cu dizabilităţi: deteriorarea stării de sănătate, scăderea posibilităţilor de implicare socială etc.

Conţinut

Persoanele cu dizabilităţi reprezintă un grup semnificativ în Republica Moldova, având un un profil destul de divers. Potrivit datelor Biroului Naţional de Statistică, în anul 2023, numărul total al persoanelor cu dizabilităţi a constituit 162,3 mii, ceea ce reprezintă 6,5% din populaţia totală a ţării. Din totalul persoanelor cu dizabilităţi, circa 9,2 mii persoane (5,7%) aveau vârsta de de 0-15 ani, 11,4 mii persoane (7%) - 16-29 ani, 61,5 mii persoane (37,9%) - 30-45 ani, 52,6 mii persoane (32,4%) - 55-64 ani şi 27,6 mii persoane (17%) - 65 ani şi mai mult. Ponderea bărbaţilor cu dizabilităţi în numărul total este cu 1,4% mai mare faţă de ponderea femeilor cu dizabilităţi, iar distribuţia pe grade de dizabilitate denotă o preponderenţă a persoanelor cu dizabilitate accentuate (56%), ponderea celor cu dizabilitatea medie constituind 28%, iar a celor cu dizabilitate severă - 16%. În ultimii doi a crescut ponderea persoanelor cu dizabilitate severă şi medie, şi a scăzut ponderea persoanelor cu dizabilitate accentuată [2].

Un instrument relevant utilizat în evaluarea nivelului de trai al persoanelor cu dizabilităţi îl reprezintă ***indicatorul minimul de existenţă,*** care permite calcularea unui volum minim de produse şi servicii necesare pentru satisfacerea cerinţelor fun-

damentale ale omului, dar, totodată, oferă și oportunitatea de corelare a pensiei de dizabilitate în raport cu minimul de existență. Vom menționa cercetătorii care printre primii au promovat metodologia de măsurare a minimului de existență:

Seebohn Rowntree [3, p.7-21] a dezvoltat două niveluri ale minimului de existență. Dacă primul lua în calcul supraviețuirea fizică cu venituri minime și se concentra preponderant pe consumul alimentar, atunci cel de-al doilea cuprindea mai multe capitole de consum, care presupuneau mai multe cheltuieli;

Peter Townsend [4, p.5-15] a desfășurat conceptul de minim de existență pornind de la ideea că ființele umane sunt ființe sociale, deaceea conceptul a fost extins prin accentuarea aspectelor cu referire la sănătate, la posibilitățile de acoperire a cheltuieli legate de participarea în societate a individului și familiei acestuia;

Cătălin Zamfir, Gheorghe Barbu, Adina Mihailescu, Mariana Stanciu, ș.a., în cadrul programelor promovate de Institutul de Cercetare a Calității Vieții din România, au dezvoltat metoda respectivă prin stabilirea cuantumurilor care nu depind de nivelurile de consum înregistrate la un moment dat, ci care se bazează pe norme apreciate de specialiști prin studii riguroase și sistematice, ceea ce este specific și pentru abordarea utilizată în Republica Moldova.

Respectiv, potrivit *Legii nr.152 din din 05.07.2012 cu privire la minimul de existență publicată în Monitorul Oficial al republicii Moldova nr.165 din 07.08.2012* și a *Regulamentului cu privire la modul de calculare a mărimii minimului de existență,* mărimea minimului de existență *reprezintă volumul minimal de bunuri materiale și servicii necesare pentru satisfacerea cerințelor de bază, asigurarea menținerii sănătății și susținerii viabilității omului* [5]. În calitate de principii de constituire a componentei de produse alimentare sunt considerate următoarele:

- satisfacerea necesităților fiziologice minime ale oamenilor, determinate în baza normelor necesităților fiziologice conform recomandărilor Organizației Mondiale a Sănătății;
- luarea în considerare a structurii și nivelului consumului real al produselor alimentare;
- adaptarea la factorul sezonier, caracteristic pentru consumul diferitelor produse alimentare de către populație;
- selectarea produselor care permit asigurarea unei alimentații sănătoase cu cheltuieli financiare minime.

În ceea ce privește cheltuielile *pentru procurarea mărfurilor industriale* se includ costurile pentru achiziționarea unor mărfuri (îmbrăcăminte, încălțăminte, articole de galanterie, veselă, rechizite școlare, produse sanitare și de igienă, detergenți, medicamente, ș.a.), *în cheltuielile pentru achitarea serviciilor* se includ cheltuielile pentru serviciile locativ-comunale, de transport, comunicații, de reparație etc. Totodată, mărimile primelor și contribuțiilor obligatorii includ primele de asigurări obligatorii de asistență medicală și contribuțiile individuale de asigurări sociale de stat obligatorii.

De remarcat, că în majoritatea statelor Uniunii Europene, minimul de existență este considerat drept limita sărăciei absolute, însă în Republica Moldova acesta constituie un nivel de determinare a unor plăți sociale și poate fi utilizat pentru stabilirea discrepanțelor dintre acesta și venituri (salarii, prestații sociali, inclusiv pensii etc.).

Potrivit datelor statistice, la 1 ianuarie 2023, mărimea medie a pensiei de dizabilitate a constituit 2104,3 lei, comparativ cu 3156,4 lei - mărimea medie a pensiei. În funcție de gradul de dizabilitate, mărimea medie a pensiei s-a diferențiat, constituind 1572,2 lei pentru persoanele cu dizabilitate medie, 2260,4 lei pentru persoanele cu dizabilitate accentuată și 2557,6 lei pentru cele cu dizabilitate severă. În ultimii patru ani, mărimea medie a pensiei de dizabilitate s-a majorat cu circa 65% [2]. Dat fiind că **valoarea minimului de existență a constituit în anul 2023 medie pentru o lună 2877,1 lei pe persoană** [6] ***mărimea medie a pensiei de dizabilitate a făcut posibilă acoperirea minimului de existență în proporție de doar 73,1%,*** ceea ce este departe de a fi satisfăcător.

Gospodăriile cu persoane cu dizabilități trăiesc în condiții mai puțin avantajoase și în ceea ce privește *nivelul de dotare și confort al locuințelor.* Analiza datelor Biroului Național de Statistică din Republica Moldova confirmă această constatare, respectiv, aceste gospodării erau conectate la rețele publice de alimentare cu apă în proporție de 71,2%, comparativ cu 74,4% în cazul gospodăriilor fără persoane cu dizabilități. Grup sanitar cu apă în interiorul locuinței era disponibil pentru 55,7% gospodării, comparativ cu 61,9% în cazul celor fără persoane cu dizabilități. Un nivel mai mic de dotare al gospodăriilor cu principalele utilități este caracteristic în special pentru gospodăriile cu persoane cu dizabilități din mediul rural care în proporție de 61,5% erau conectate la rețele publice de alimentare cu apă, comparativ cu 95,9% în mediul urban și doar 41,7% dispuneau de grup sanitar cu apă în interiorul locuinței față de 91,2% în mediul urban.

Considerăm oportun să facem trimitere și ***la percepția nivelului de trai a persoanelor cu dizabilități***. În acest sens, sunt relevante rezultatele cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice desfășurată de Biroul Național de Statistică - un studiu care are drept scop determinarea multiaspectuală a nivelului de trai al populației prin prisma veniturilor și cheltuielilor, a indicatorilor cu referire la educație, sănătate, activitate economică, condiții de trai, bunuri de folosință durabilă, precum și aprecierea nivelului de trai de către populație, ceea ce facilitează evaluarea impactului diferitor programe și strategii asupra situației grupurilor de populației. Astfel, familiile cu persoane cu dizabilități mai rar își apreciază nivelul de trai ca fiind bun sau foarte bun. Prezența cel puțin a unei persoane cu dizabilitate influențează nivelul de trai al acesteia. Respectiv, gospodăriile care nu aveau în componență persoane cu dizabilități mai frecvent au apreciat nivelul de trai ca fiind bun sau foarte bun (16,1%), pe când cele cu persoane cu dizabilități au apreciat nivelul de trai ca fiind bun sau foarte bun în proporție de 8,2% [2].

Totodată, un rol important în asigurarea unui nivel minim decent de trai a persoanelor cu dizabilități o are și încadrarea acestora în câmpul muncii și, respectiv, ***obținerea veniturilor salariale***. Majoritatea persoanelor cu dizabilități întâmpină

dificultăți, deoarece trebuie îndeplinite două criterii în același timp: *pe de o parte*, profesia trebuie să fie acceptabilă pentru aceștia în funcție de starea de sănătate de dizabilitatea lor, de abilitățile profesionale și personale, de calități psihologice individuale, iar *pe de altă parte*, profesia să fie prezentă pe piața muncii, iar angajatorii trebuie să dețină mecanisme eficiente pentru a asigura angajarea persoanelor cu dizabilități. Prin ratificarea în anul 2010 a *Convenției Organizației Națiunilor Unite privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități,* Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a elabora și promova politici orientate pe oportunități egale pentru persoanele cu dizabilități, de a ajusta cadrul normativ la prevederile mecanismelor internaționale bazate pe drepturile persoanelor cu dizabilități, de a oferi servicii de suport și îngrijire adecvată persoanelor cu dizabilități pentru ca ei să poată beneficia de instruire și calificare profesională, să poată obține un loc de muncă fără dificultăți [7].

Menționăm, că angajarea persoanelor cu dizabilități trebuie să fie realizată în aceleași condiții ca și pentru ceilalți candidați, dar aceștea urmează să beneficiaze și de anumite facilități, prevăzute de legislație. Spre exemplu, conform *Codului muncii al Republicii Moldova* [8], persoanele cu dizabilități severe și accentuate au dreptul la o durată redusă a timpului de muncă de 30 de ore pe săptămână, fără diminuarea drepturilor salariale și a altor drepturi prevăzute de legislație. Datele statistice denotă, că durata medie a săptămânii de lucru la persoanele ocupate cu dizabilități a fost mai mică, comparativ cu durata medie a săptămânii de lucru la persoanele ocupate fără dizabilități (36,8 ore/săptămână și, respectiv, 39,8 ore/săptămână) [2].

Iar în conformitate cu *Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități,* aceștea pot fi angajați la întreprinderi, instituții și organizații în condiții obișnuite, la domiciliu, la întreprinderi specializate sau la întreprinderile sociale de inserție. Spre exemplu, pentru persoanele cu dizabilități care activează de la domiciliu, angajatorul trebuie să asigure transportul la și de la domiciliu al materiilor prime și al materialelor necesare în activitate și al produselor finite [9].

Cu toate acestea, p***onderea persoanelor cu dizabilități care sunt încadrați în câmpul munii este de trei ori mai mică comparativ cu cea a persoanelor fără dizabilități.*** Peste 32 mii persoane cu dizabilități în 2022 au fost ocupate oficial în câmpul muncii, înregistrând o tendință de diminuare în raport cu anul 2019. Astfel, în 2022 numărul acestora s-a redus în raport cu anul 2019 cu 2721 persoane. Totodată se observă, că după o reducere semnificativă din anul pandemic 2020, au fost înregistrate tendințe evolutive pozitive ale acestui indicator în anul 2022 [10, p.20].

Potrivit datelor statistice, în timp ce rata de ocupare a persoanelor fără dizabilitate a fost de 44,1%, în rândul persoanelor cu dizabilități aceasta a constituit doar 15,2%. La bărbați acest indicator a înregistrat 15,5%, la femei, respectiv 14,8%. Rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități din mediul urban a fost mai înaltă (15,6%) în comparație cu cea din mediul rural (15,1%). Din distribuția persoanelor cu dizabilități ocupate după sectoare economice rezultă, că circa jumătate din aceștia au lucrat în sectorul servicii (48,3%), urmate de sectoarele agricol (34,2%) și industrie și construcții (17,5%). Din totalul persoanelor ocupate cu dizabilități, salariații au alcătuit 71,6% comparativ cu 79,5% în cazul persoanelor fără dizabilități. În distribuția

pe medii de reședință, ponderea salariaților cu dizabilități din mediul rural a fost mai mare decât ponderea din mediul urban (65,6% și, respectiv, 34,4%). Pe de altă parte, persoanele ocupate cu dizabilități non-salariate s-au regăsit în principal în mediul rural (94,2% din total non-salariați) [2].

Studiile din domeniu și datele statistice confirmă, că persoanele cu dizabilități reprezintă un grup social, care necesită suport pentru asigurarea procesului de încadrare în câmpul muncii, în caz contrar aceștea se confrunră cu diverse bariere și oportunități reduse la angajare, prejudecăți legate de dizabilitate etc., ceea ce, pe de o parte, diminează din motivația persoanelor cu dizabilități de a se angaja, iar pe de altă parte, reduc din veniturile familiilor, crează dependență de prestații sociale și au impact asupta nivelului lor de trai. În acest sens, *Planul de acțiuni pentru implementarea Programului de ocupare a forței de muncă pentru anii 2022-2026* [11] a fost completat cu diverse acțiuni, care se alinează la Strategia națională de dezvoltare Moldova Europeană 2030 [12], contribuind la atingerea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă. Spre exemplu, pentru realizarea *Obiectivului specific 3.Creșterea ratei de ocupare a persoanelor cu dizabilități de la 13,5% în anul 2021 până la 17,5 % (+4%) în anul 2026*, au fost specificate acțiuni de extindere a programelor de măsuri active pentru persoanele cu dizabilități, ceea ce va crește șansele acestora de a accesa oportunități de formare, perfecționare și recalificare, subvenții pentru facilitarea tranziției la locul de muncă pentru persoanele cu dizabilități, facilitarea implementării măsurilor de angajare asistată în rândul persoanelor cu dizabilități, ș.a.

Concluzii

În *concluzie* vom menționa, că problemele cu care se confruntă persoanele cu dizabilități pot genera excluziunea și marginalizarea acestora în societate. În această ordine de idei, o mai vastă implicare a autorităților publice în comun cu societatea civilă pentru monitorizarea și implementarea politicilor de incluziune socială va contribui la urgentarea măsurilor care trebuie întreprinse pentru îmbunătățirea situației cu care se confruntă persoanele cu dizabilități, astfel garantându-le șanse reale de incluziune socială și transpunere în practică a prevederilor legislative.

Acest aspect este transpus și în Obiectivul nr.10 al *Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă,* prin care se accentează necesitatea reducerii inegalității, dezvoltării unei piețe a muncii deschise și competitive și asigurarea principiului șanselor egale. Or, valorificarea potențialului de angajare a persoanelor cu dizabilități în activități economice, inclusiv în cele de antreprenoriat, va stimula creșterea nivelului de trai și va crea mecanisme de promovare a unei vieți decente și inclusive.

Referințe bibliografice:

1. MĂRGINEAN, I., PRECUPEȚU, I. (coord.). Enciclopedia calității vieții în România. București: Editura Academiei Române, 2019, ISBN 978-973-27-3063-8, p.239-240.
2. BNS. Persoane cu dizabilități în Republica Moldova. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/persoanele-cu-dizabilități-in-republica-moldova-in-anul-2022-9460_60822.html
3. ROWNTREE, S. Poverty - a Study of Town Life. London: Macmillan, 1901, p.7-21.
4. TOWNSEND, P. Dynamics of Deprivation. Londra: Gower, 1987, p.5-15.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.285 din 30.04.2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de calculare a mărimii minimului de existență, publicată în Monitorul Oficial al republicii Moldova nr.104-108 din 10.05.2013. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=19426&lang=ro
6. BNS. Minimul de existenta pe categorii de populatie, semestre si medii, 2019-2023. Disponibil: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala__04%20NIV__NIV050/NIV050090.px/table/tableViewLayout2/?loadedQueryId=4e3fd441-f469-4669-9799-1323d528deae&timeType=from&timeValue=2023
7. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități ratificată de Parlamentul Republicii Moldova prin Legea nr.166 din 9 iulie 2010. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117839&lang=ro
8. Codul muncii nr.154 din 28.03.2003, publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.159-162 din 29.07.2003. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=113032&lang=ro
9. Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități nr.60 din 30.03.2012, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.155-159 din 27.07.2012. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139006&lang=ro#
10. MMPS. Compendiu statistic privind monitorizarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova pentru anii 2019-2022. Disponibil: https://social.gov.md/wp-content/uploads/2023/07/Compendiu-statistic-privind-monitorizarea-drepturilor-persoanelor-cu-dizabilități-in-Republica-Moldova-pentru-anii-2019-2022-1.pdf

11. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.785 din 16.11.2022 cu privire la aprobarea Programului național pentru ocuparea forței de muncă pe anii 2022-2026 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.411-412 din 22.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134612&lang=ro

12. Legea nr.315 din 17.11.2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare Moldova Europeană 2030, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.409-410 din 21.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134582&lang=ro